

І. В. Герман

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Досліджено особливості формування програмних завдань розвитку туризму в Черкаській області. Здійснено аналіз індикаторів для складання та визначення результатів виконання програм розвитку туризму в Україні протягом низки років. Виокремлено основні напрями розвитку туризму в сучасних умовах ведення бізнесу. Визначено актуальні питання формування та виконання програми розвитку туризму на Черкащині з урахуванням впливу комплексу чинників, зокрема економічного, екологічного, соціального характеру. Обґрунтовано, що в основі формування програмних завдань з метою сприяння розвитку туризму в Черкаській області необхідно враховувати як стратегічні плани розвитку України та її регіонів, так і особливості та пріоритети окремих адміністративно-територіальних громад. Акцентовано увагу на необхідності розробляти відповідні ідентифікатори й індикатори для характеристики окремих загальних показників розвитку туризму на відповідних територіях, кластерних одиницях і формувати єдину базу потенційних і фактичних суб'єктно-об'єктних одиниць туристичного сегменту економіки регіону. З цією метою в статті запропоновано модель визначення критеріїв оцінювання об'єктивності формування стратегічних регіональних завдань у сфері туризму та результатів виконання програмних завдань у туристичному сегменті економіки області.

Ключові слова: економічні показники, програма розвитку, регіон, рекреаційна територія, туризм, Черкаська область.

Вступ. Актуальність питань формування і виконання програми розвитку туризму в Черкаській області, перш за все, полягає в необхідності чітко визначити слабкі та сильні сторони туристичного кластера в балансі соціально-економічних показників регіону; аналізувати попередні, фактичні результати діяльності суб'єктів господарювання та на основі моніторингу відповідних показників економічного розвитку галузей економіки створювати моделі кластерних туристичних сегментів у стратегічному вимірі.

Виокремлення певних індикаторів для характеристики рівня досягнення успіху та стабільності в напрямі до позитивних показників у розвитку туристичної галузі в регіоні має брати за основу наукову базу теоретичних наукових досліджень і досвіду прикладних взірців (туристичних операторів, сільського та екологічного туризму, розбудові сільських (зелених) садиб тощо).

У той же час, враховуючи динамічні зміни, зокрема в соціально-економічному, екологічному розвитку регіону, активне впровадження інноваційних технологій, диверсифікаційні зміни в маркетинговому сегменті діяльності суб'єктів господарювання, серед пріоритетних напрямів, які необхідно враховувати з метою сприяння розвитку туризму в області, варто зазначити важливість аналізу індикаторів для складання та визначення результатів виконання програм розвитку туризму, їх адаптивності до особливостей конкретної території та виду туризму тощо.

Аналіз останніх публікацій. Щодо наукових досліджень з питань формування та реалізації програмних заходів, спрямованих на розвиток туризму на Черкащині, варто зазначити невід'ємність актуалізації певних напрямів у сфері туризму, які важливі для України загалом і посідають пріоритетні місця в ієрархії важливих для вирішення питань безпосередньо для Черкаської області.

Серед них – питання: особливостей розвитку індустрії туризму в Україні [7; Мельниченко О. А., Шведун В. О., 2017]; можливостей використання світового досвіду державного регулювання у сфері туризму в Україні [8; Ахмедова О. О., 2016]; визначення місця стратегічних пріоритетів розвитку у підвищенні інвестиційної привабливості туристичної галузі [9; Бриль К. Г., 2015]; аналізу передового світового досвіду державної підтримки розвитку туризму та уроків для України, у т. ч. з урахуванням правових, управлінських та економічних аспектів трансформації сучасного громадянського суспільства [10; Величко Л. Ю., 2016]; формування основних напрямів державної підтримки розвитку туристичної галузі України [11; Коржилов Л. І., 2015]; сучасних концепцій державного регулювання розвитку індустрії туризму [12; Мельниченко О. А., Величко Л. Ю., 2015];

організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку туристичної галузі України [17; Заворуєва О. С., 2018].

Для створення відповідних програм розвитку туризму в Черкаській області та їх реалізації важливим сегментом комплексного та систематизованого підходу мають стати розробка і визначення індикаторів виконання рішень обласної ради щодо стратегії розвитку Черкаської області. Так, зокрема, на сьогодні це стосується виконання стратегічних планів і заходів на період 2021–2027 рр. [23], що й зумовлює необхідність адаптації туристичного сектору в економіці області до цієї стратегії.

Постановка завдання полягає в дослідженні індикаторів для створення моделі формування та виконання програмних завдань розвитку туризму в Черкаській області з урахуванням впливу комплексу чинників, зокрема економічного, екологічного, соціального характеру.

Визначення мети дослідження зумовлює постановку його завдань, зокрема щодо здійснення аналізу індикаторів для складання та визначення результатів виконання програм розвитку туризму в Україні протягом низки років; виокремлення основних напрямів розвитку туризму в сучасних умовах ведення бізнесу; визначення актуальних питань формування та виконання програми розвитку туризму на Черкащині з урахуванням впливу комплексу чинників, зокрема економічного, екологічного, соціального характеру.

Серед низки завдань, зумовлених тематикою наукового дослідження, – аналіз основ, закладених у концепцію формування програмних завдань щодо розвитку туризму в області, стратегічних планів регіону та його окремих адміністративно-територіальних одиниць; визначення характерних ідентифікаторів та індикаторів для характеристики окремих загальних показників розвитку туризму на відповідних територіях, кластерних одиницях та пропозиції стосовно моделей для формування єдиної бази потенційних і фактичних суб'єктно-об'єктних одиниць туристичного сегменту економіки регіону.

Мета дослідження полягає в доцільності розробки моделі формування критеріїв оцінювання об'єктивності для визначення стратегічних регіональних завдань у сфері туризму та результатів виконання програмних завдань у туристичному сегменті економіки області на основі аналізу статистичних даних щодо туристичного сектору економіки Черкаської області, результатів моніторингу динаміки його розвитку; дослідження результатів виконання програмних рішень, які безпосередньо чи опосередковано стосуються сфери туризму в регіоні, та впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на діяльність туристичних підприємств на Черкащині, ресурсного забезпечення.

Таким чином, для виконання наукового дослідження застосовано, зокрема, аналітичний, статистичний, об'єктно-предметний, порівняльний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодо висвітлення актуальних питань формування та виконання програми розвитку туризму в Черкаській області, доцільно, в першу чергу, акцентувати увагу на законодавчій базі, яка стосується загальних вимог до розробки програм розвитку туризму. Так, зокрема, відповідні аспекти за цією тематикою визначено в Законі України «Про туризм» [1].

У 2013 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено «Концепцію Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року» [5], у 2017 р. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України відповідним наказом було затверджено план заходів з реалізації «Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [3], розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено «Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [4]. Враховуючи динамічні зміни в глобалізованому світі, виклики сучасності щодо визначення пріоритетних напрямів у розвитку туризму, тенденції щодо прискорення розробки та реалізації новітніх інтернет-програм для формування туристичних пропозицій, на рівні держави виникла потреба розробки державної програми розвитку туризму в Україні на наступні три-чотири роки [2], у зв'язку з чим, зокрема, на рівні відповідного центрального виконавчого органу влади розпочалася підготовка «Плану заходів з розвитку туризму та курортів у 2021 році» [6].

На підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» [20] в регіонах України здійснено низку заходів цільового призначення на засадах повноважень органів місцевого самоврядування [3].

Враховуючи перелічені вище документи та напрями наукових досліджень вітчизняних науковців, доцільно акцентувати увагу на важливості запропонувати модель формування критеріїв оцінювання об'єктивності формування стратегічних регіональних завдань у сфері туризму та результатів виконання програмних завдань у туристичному сегменті економіки області.

На регіональному рівні відбулися певні зміни в адміністративно-територіальному устрої, що мають відповідний вплив на необхідність розробки нових і внесення змін та уточнень до затверджених раніше обласних програм. Черкаська область не є винятком у цих питаннях, що підтверджується низкою обласних програм, які перебувають на контролі в обласній раді [13], серед яких мають місце й такі, що безпосередньо або опосередковано стосуються питань розвитку туризму в області.

Рішенням обласної ради в Черкаській області було затверджено «План реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021–2023 роки» [21], у 2021 р. з урахуванням відповідних змін було прийнято Рішення обласної ради «Про Програму розвитку туризму Черкаської області на 2021–2025 роки» [22].

Черкаська обласна державна адміністрація затвердила «Стратегію розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки» [15]. Щорічно в Черкаській обласній раді формуються та розглядаються звіти за попередній рік щодо проведення моніторингу виконання «Плану реалізації Стратегії розвитку Черкаської області» [16].

Згідно з рішенням Черкаської обласної ради «Про Програму розвитку туризму Черкаської області на 2021 – 2025 роки» від 19.02.2021 р. [22] відповідно до п. 16 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [19], ст. 8 Закону України «Про туризм» [1] затверджено «Програму розвитку туризму Черкаської області на 2021 – 2025 роки» (далі – Програма). Відповідно до цієї Програми затверджено рішення щодо необхідності Черкаській обласній державній адміністрації рекомендувати районним державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування, іншим виконавцям Програми забезпечити її виконання. Районні державні адміністрації мали рекомендувати органам місцевого самоврядування підготувати відповідні Програми та передбачити фінансування на їх виконання.

Щодо реалізації Програми, передбачено й відповідний контроль за виконанням рішення Черкаської обласної ради та покладено його виконання на постійну комісію Черкаської обласної ради з питань освіти, науки, культури, молодіжної політики та спорту. Аналізуючи перелік затверджених Черкаською обласною радою програм протягом 2003–2021 рр., варто зазначити певні показники. Так, за цей період можна виокремити програми, які безпосередньо чи опосередковано стосувалися та стосуються питань розвитку туризму в Черкаській області, зокрема:

- програму «Безбар'єрна Черкащина» (2008 р.);
- цільову програму «Село Черкащини – 2020» (2011 р.);
- екологічну програму «Чистий Дніпро» в розрізі обласної програми «Будуємо нову Черкащину» на період до 2021 р. (2013 р.);
- комплексну програму «Турбота» на 2014–2020 рр. (2014 р.);
- програму розвитку рибного господарства водойм Черкаської області на 2014–2020 рр. (2014 р.);
- програму «Про Стратегію регіонального розвитку Черкаської області на період до 2020 року» (2015 р.);
- «Про Регіональну програму інформатизації Черкаської області на 2016–2017 роки «Електронна Черкащина» (2016 р.; продовжено до 31.12.2020 р.);
- «Про обласну цільову програму підтримки індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім» на 2016–2020 роки» (2016 р.);
- «Про обласну Програму оздоровлення та відпочинку дітей на 2016–2020 роки» (2016 р.);
- «Про обласну програму охорони навколишнього природного середовища на 2016–2020 роки» (2016 р.);
- «Про програму розвитку фізичної культури і спорту в області на 2016–2020 роки» (2016 р.);
- «Про Програму підтримки органів місцевого самоврядування у Черкаській області на 2017–2020 роки» (2016 р.);
- «Про програму національно-патріотичного виховання дітей та молоді Черкаської області на 2017–2020 роки» (2017 р.);
- «Про Стратегію розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на 2017–2020 роки» (2017 р.);

- «Про цільову Програму розвитку міжнародного співробітництва та міжрегіональної співпраці Черкаської області на 2017–2020 роки» (2017 р.);
- «Про Програму реалізації Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на 2018–2020 роки» (2017 р.);
- «Про програму зайнятості населення Черкаської області на 2018–2020 роки» (2018 р.);
- «Про затвердження програми розвитку туризму в Черкаській області на 2018–2020 роки» (2018 р.);
- «Про Програму розвитку інформаційного простору Черкаської області на 2019–2023 роки» (2018 р.);
- «Про Програму економічного і соціального розвитку Черкаської області на 2019 рік» (2018 р.);
- «Про затвердження Програми розвитку автомобільних доріг загального користування Черкаської області на 2019–2022 роки» (2018 р.).

Окремо доцільно в рамках дослідження акцентувати увагу на регулярності (щорічної) розробки та затвердженні відповідних програм економічного і соціального розвитку області. Так, зокрема, протягом останніх років Черкаською обласною радою були затверджені рішення:

- Про Програму економічного і соціального розвитку Черкаської області на 2019 рік (2018 р.);
- Про Програму економічного і соціального розвитку Черкаської області на 2020 рік (2020 р.);
- Про Програму економічного і соціального розвитку Черкаської області на 2021 рік (2021 р.).

Одночасно для регіону важливо враховувати перспективи свого розвитку з урахуванням усіх факторів, що впливають і можуть впливати на ефективність та конкурентоспроможність різних галузей економіки, рівень життя населення, дотримання критеріїв для збалансованого розвитку окремих територій та громад, й Черкащини загалом. Так, у 2020 р. затверджено відповідне рішення Черкаської обласної ради «Про Стратегію розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки»; у 2021 р. – рішення «Про План реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021–2023 роки». У 2020 р. затверджено рішення «Про Програму розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на 2021–2025 роки».

Основним документом стратегічного спрямування щодо сприяння розвитку туризму на Черкащині є «Програма розвитку туризму Черкаської області на 2021–2025 роки» [13].

Питання охорони навколишнього середовища тісно взаємопов'язані з тим, щоб умови для створення збалансованого туристичного продукту та надання якісних туристичних послуг у різноманітних сегментах туристичного сектору економіки області мали відповідний потенціал і могли сприяти популяризації пропозицій суб'єктів господарювання та зацікавленості місцевих органів самоврядування, у т. ч. й об'єднаних територіальних громад.

Наразі в області реалізуються положення обласної програми охорони навколишнього природного середовища на 2021–2027 рр. [13].

«Туроператори області готові показати невідому Черкащину» [14] – таке гасло можна почути, прочитати на офіційних та інформаційно-публіцистичних і рекламних сайтах вже протягом декількох років поспіль. Презентації більш як десятка нових туристичних пропозицій на Черкащині були оприлюднені як на місцевому, регіональному, так і на всеукраїнському рівні. Для створення цікавого для відвідування туристичного маршруту об'єднання зусиль, здавалося б, представників конкурентного середовища є малоімовірним, але саме спільними зусиллями, спрямованими на визначення логічних ланцюжків для взаємодії між різноманітними сегментами туристичних спрямувань суб'єктів туристичного бізнесу, закладено базову основу для монолітності та ідентифікації кожної оригінальної пропозиції.

Так, важливим рушійним поштовхом для мобілізації спільних зусиль туристичних операторів (далі – туроператорів) області можна назвати участь і презентацію своїх туристичних маршрутів під час роботи першого українського туристичного воркшопу Асоціації індустрії гостинності України [14]. Нестандартність маршрутів, акцент на перспективи розвитку внутрішнього туризму – лише дециця в портфелі туристичних пропозицій туроператорів регіону.

Як можемо підтвердити ситуацією, пов'язаною з негативним впливом пандемії COVID-19 і відповідних карантинних обмежень та заборон, саме відчуття нагальної потреби звернути увагу на важливість підтримки внутрішнього туризму, актуальність створення програм сприяння розвитку туристичного сегменту економіки в регіонах України відіграє позитивну роль для того, щоб галузь мала перспективи розвитку, сприяла створенню туристичної інфраструктури в населених пунктах і на відповідних туристичних об'єктах, а також покращенню соціально-економічної ситуації.

Серед різноманітних наукових категорій щодо визначення методів і методики стосовно меж застосування програмно-цільового підходу до державного управління та державного регулювання сфери туризму має місце обґрунтування А. М. Гаврилюк програмно-цільового підходу до реалізації державної регіональної політики та механізму державного управління в сфері туризму в Україні з точки зору соціо-гуманітарного контексту. На думку вченої, й досі існує «науковий інтерес до виявлення особливостей застосування програмно-цільового підходу під час розроблення програм розвитку туризму» [18], що є «актуальним і потребує конкретизації та більш ретельного дослідження; виступає ефективним засобом розв'язання спектра локальних економічних і соціо-гуманітарних проблем регіону та є інструментом і механізмом реалізації державної політики з позицій галузі науки «державне управління»» [18]. Станом на квітень 2019 р. А. М. Гаврилюк здійснила аналіз наявного стану програмних документів щодо розвитку туризму в усіх областях України та за результатами дослідження умовно об'єднала ці програми в чотири групи. У таблиці 1 на основі дослідження та пропозицій А. М. Гаврилюк представлено концептуальний умовний поділ програм розвитку туризму в регіонах України [18].

Таблиця 1 – Умовний поділ програм розвитку туризму в регіонах України (за А. М. Гаврилюк)

Група	Підгрупа	Характерна ознака для поділу на групи
I	Перша	Цільові програми розвитку туризму. Передбачено «планування місцевих бюджетів на середньострокову перспективу, гнучкість у прийнятті управлінських рішень, підвищення обізнаності громадськості щодо ефективних витрат бюджетів територіальних громад, задоволення суспільних і соціальних потреб споживачів послуг» [18].
	Друга	Програми стратегії розвитку регіонів, де туризм визначено однією з операційних цілей стратегічного плану. Здійснено об'єднання програм: <ul style="list-style-type: none"> – розвитку туризму; – рекреаційно-туристичного комплексу та туризму; – туризму та туристичної інфраструктури; – туризму, курортів і рекреації; – сталого розвитку туризму; – культури, туризму та охорони нерухомої культурної спадщини.
II	-	Програми стратегії розвитку регіонів, де туризм визначено однією з операційних цілей стратегічного плану. Серед них стратегії розвитку низки областей з визначенням операційних цілей, які стосуються, зокрема: <ul style="list-style-type: none"> – формування стратегічних напрямів розвитку туризму в регіоні та відповідної операційної мети щодо розвитку внутрішнього туризму як сегменту стратегії розвитку конкретної області в цілому до чітко визначеного терміну (року); – стратегії розвитку області та розвитку сучасної індустрії послуг як основи постіндустріального поступу зі стратегічним пріоритетом щодо забезпечення стабільного розвитку туристично-рекреаційного комплексу області.
III	-	Вказує на відсутність в областях на поточний момент програм розвитку туризму, або їх термін дії завершено.
IV	-	Програмні документи об'єднують програми, які відсутні на веб-сторінках органів місцевого управління, однак у мережі Інтернет є доступними плани заходів з їх реалізації.

Саме до другої підгрупи першої групи було запропоновано аналогічно до Вінницької, Дніпропетровської, Рівненської, Тернопільської, Чернівецької областей віднести й програми розвитку туризму в Черкаській області.

Отже, представлений вище перелік, складений на основі висновків за результатами відповідного дослідження (автор – А. М. Гаврилюк), дає підстави погодитися з тим, що органи публічної влади на місцях в цілому активно долучаються до створення програмних документів, які стосуються питань туризму в контексті соціально-економічного розвитку регіонів, особливостей

певних територій та їх населення (трудових ресурсів) на час проведення дослідження. Варто також акцентувати увагу на важливості врахування ресурсного потенціалу кожного регіону в конкретно досліджуваній період, порівняльних характеристиках досягнень і пріоритетних напрямів попередніх періодів та стратегії розвитку.

Таким чином, стратегічні плани доцільно розробляти з обов'язковим аналізом фінансового, матеріального, кадрового, інвестиційного, інноваційного, маркетингового потенціалу відповідної території, результатів запровадження механізму децентралізації та багатовекторності публічно-приватного партнерства [18].

Щорічні програми соціально-економічного розвитку територій в Україні мають брати за основу затверджені стратегії соціально-економічного розвитку відповідних регіонів, орієнтуватися на цілі та підцілі, індикатори та індикативні показники, що закладені в стратегічні документи, які мають у своїй основі методологію на основі адаптації (імплементації) до міжнародних, зокрема європейських, та вітчизняних нормативно-правових документів.

Гармонізація сучасних нормативно-правових документів, імплементація до європейського законодавства, узгодження цілей та умов (фінансових, організаційних, методологічних тощо) має бути закладена як основа для розроблення щорічних програмних документів соціально-економічного розвитку територій, цільових галузевих програм. Це стосується повною мірою й програмних документів щодо розвитку туризму в Черкаській області.

Для аналізу індикаторів щодо формування стратегії розвитку Черкаської області та визначення результатів виконання програм розвитку туризму в регіоні протягом низки років доцільно акцентувати увагу безпосередньо на тих індикаторах, які мають бути закладені в основу програмних документів як у цілому соціально-економічного розвитку регіону, так і окремих його галузей.

У цьому аспекті сфера туризму не є винятком, що зумовлено необхідністю комплексного та систематизованого підходу до визначення та застосування відповідних індикаторів для формування балансу мікроекономічних і макроекономічних показників економіки, має мотивувати до систематизації секторального та кластерного моделювання пріоритетних напрямів у туристичному сегменті економіки регіону і застосування індикативного підходу до комплексності та сегментації ринкових зв'язків.

Стратегія як детальне, різнобічне комплексне планування задля досягнення відповідної місії суб'єкта господарювання з урахуванням державного, регіонального або локального виміру має за основу закономірність процесів теорії менеджменту, засади інвестиційної політики. Суспільні інтереси зумовлюють і потреби щодо формування та фіксації відповідних цілей. Формалізація намірів щодо визначення суспільних потреб і мотивації до програмних розробок стратегічного характеру вимагає узагальнення та поєднання згідно з індикативним підходом державних, колективних та особистих потреб і мотивів.

Логіка в процесах державного регулювання економіки, адаптивність щодо визначення цілей її розвитку, систематизація аналітичних досліджень в усіх спектрах галузевої ідентифікації, узагальнення базових показників і вміння виокремити конкретику та особливості в гаммі спектральних варіативних показників мають бути закладені в порядок формування програмних документів для подальшої ідентифікації згідно з досягнутими рівнями на шляху до визначеної мети.

Цілепокладання наразі є характерною ознакою зростання «дерева стратегічних цілей» у процесі формування та реалізації програм розвитку туризму (таблиця 2).

Саме директивні та індикативні форми планування є основними як способи регулювання економічних процесів. За допомогою постановки відповідних цілей, визначення пріоритетів розвитку та запровадження, зокрема, фінансових стимулів для їх реалізації індикативне планування є достатньо ефективним способом економічних процесів, передбачених у програмних документах як на рівні держави, так і на місцевому (регіональному) рівні. В основі індикативного планування лежить прогнозування розвитку на відповідний період з урахуванням масштабування, темпів досягнення показників зростання, ринкової кон'юнктури, співвідношення виробництва та сфери послуг, передбачення диверсифікації виробничої сфери діяльності та потреб ринку, соціальні індикатори тощо. Індикативні характеристики та показники визначаються як на коротко-, середньо-, так і на довготермінову перспективу. У програмних документах розвитку відповідної галузі (туризму зокрема) зазвичай визначають певні сегменти для реалізації програмних заходів та цілі з відповідними індикаторами як показниками досягнення рівня зростання (рисунок 1).

Таблиця 2 – Характерні ознаки визначення цілей на дереві стратегічних цілей в напрямі розвитку туризму в Черкаській області

Пор. №	Дерево стратегічних цілей				
	Сфери впливу (кількісні та якісні показники)				
	Соціальна	Виробнича	Економічна	Суспільна	Міжнародна
1	Населення	Зайнятість населення, включаючи самозайнятість	Трудові ресурси. Становлення ринкового господарства	Працездатність населення	Соціо-гуманітарна
2	Вік	Технічне оснащення	Заробітна плата (стабільність зростання та регулярність виплат)	Професійні та громадські об'єднання (за інтересами)	Рівень життя
3	Стать	Технологічні способи виробництва	Стимули до ефективності праці	Формування «середнього класу»	Розвиток міжнародних економічних зв'язків
4	Стан здоров'я	Інновації	Мотивація до праці	Трудові колективи/ Колегіальні рішення	Розвиток міжнародних політичних зв'язків
5	Народжуваність/ Смертність	Безпека виробництва та охорона праці	Новий тип економічного зростання, орієнтованого на задоволення потреб населення	Боротьба з авторитаризмом, адмініструванням, бюрократизмом і корупцією	Розвиток міжнародних культурних зв'язків

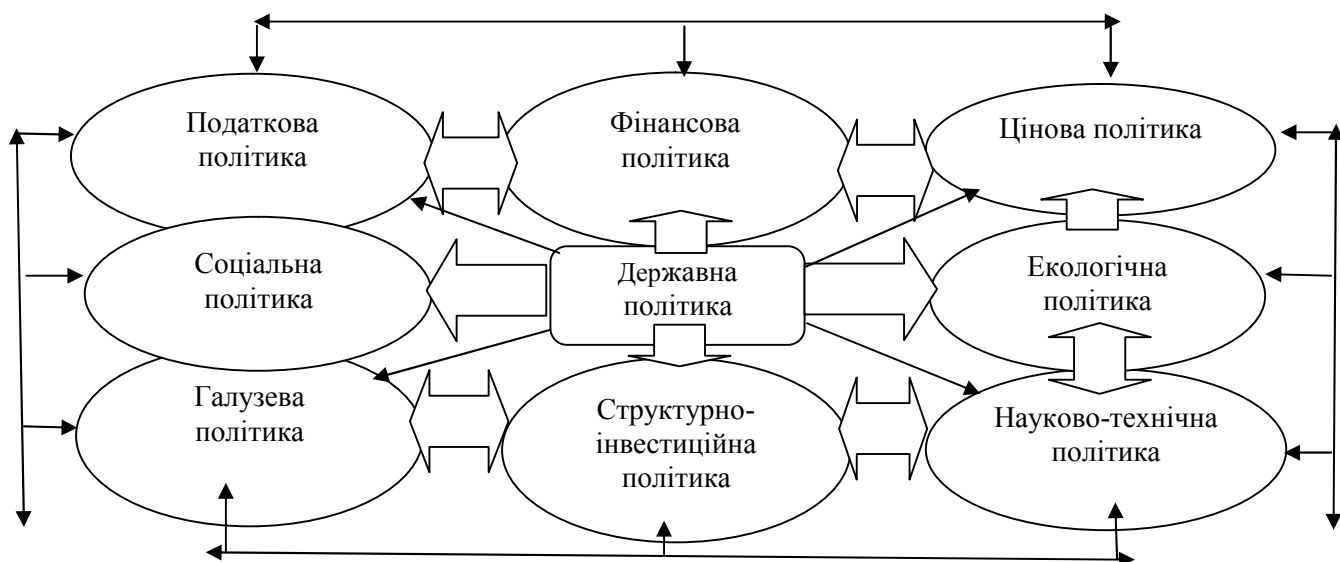

Рисунок 1 – Сегменти для формування програмних документів щодо реалізації програмних заходів та цілей (загальний спектр державної політики)

Отже, для формування програмних документів щодо реалізації програмних заходів і цілей у сфері туризму важливою має стати потреба дотримання принципів індикативного планування, зокрема поєднання інтересів усіх суб'єктів ринкових відносин; балансу «дохід – витрати» на основі

системності та комплексності у вирішенні, зокрема, соціально-економічних, екологічних, соціокультурних, зовнішньоекономічних питань; плановості та ринкового регулювання в обопільному впливі на розвиток економіки регіону; прогнозування на коротко-, середньо- та довготривалий періоди. Базовими принципами наразі є детальний аналіз об'єктивних показників розвитку галузі як сегменту соціально-економічного розвитку регіону в цілому, порівняльні характеристики в динаміці процесів. Індикативність як принцип формування програм розвитку туризму в регіоні виступає способом визначення цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку на відповідних етапах.

Застосування економічних та адміністративних регуляторів є основними способами реалізації індикативних планів за відповідними типами показників (розрахункові, директивні та прогнозні). Як економічні показники у процесі формування індикативних планів використовують, зокрема, метод екстраполяцій (порівняння з минулими періодами), метод статистичних залежностей (урахування змінних величин і незалежних чинників їх формування), метод виробничих функцій (статистика урахування живої та уречевленої праці й впливу науково-технічного прогресу на результати виробничої діяльності), аналогові та пошукові методи (досвід впровадження інноваційних розробок), експертний метод (залучення експертів до визначення оптимальних напрямів ефективної реалізації науково-технічних розробок). Особливого значення в сучасних умовах динамічних змін щодо впливу інформатизації виробництва та глобалізаційних процесів у світі на розвиток туризму, на думку автора, набувають методи оптимального моделювання, що зумовлюють під час дослідження варіантів прогнозування на певний період у розвитку туризму на конкретно означеній території за фактичних соціально-економічних умов вибір найбільш реального, з точки зору прогнозу ефективності, показника (індикатора розвитку).

Висновки. Протягом періоду, що був обраний для наукового дослідження та викладений у цій статті стосовно актуальних питань формування та виконання програми розвитку туризму в Черкаській області, реалізовано відповідні заходи стратегічного планування, а також здійснено низку кроків у напрямі до створення реалістичної моделі програмного планування у зазначеному секторі економіки з урахуванням впливу комплексу чинників, зокрема економічного, екологічного, соціального характеру.

Досліджено особливості формування програмних завдань розвитку туризму в Черкаській області, у т. ч. її ресурсний потенціал (трудові, природні, культурно-історичні, економічні, матеріально-технічні, інноваційні ресурси тощо), територіально-географічне розташування, стан пріоритетних і найбільш успішних секторів економіки. Здійснено аналіз індикаторів для складання та визначення результатів виконання програм розвитку туризму в Україні протягом низки років, що має мотивувати до систематизації секторального та кластерного моделювання пріоритетних напрямів у туристичному сегменті економіки регіону й застосуванні індикативного підходу до комплексності та сегментації ринкових зв'язків. Виокремлено основні напрями розвитку туризму в сучасних умовах ведення бізнесу, основою яких для Черкащини, в першу чергу, є запровадження інноваційного підходу до формування туристичних пропозицій, врахування «транзитерності» послуг, їх мобільності та зміцнення «міжцехових» зв'язків серед суб'єктів туристичного сектору регіону.

Акцентовано увагу на необхідності розробляти відповідні ідентифікатори та індикатори для характеристики окремих загальних показників розвитку туризму на відповідних територіях, кластерних одиницях й формувати єдину базу потенційних і фактичних суб'єктно-об'єктних одиниць туристичного сегменту економіки регіону. З цією метою запропоновано модель визначення критеріїв оцінювання об'єктивності формування стратегічних регіональних завдань у сфері туризму та результатів виконання програмних завдань у туристичному сегменті економіки області.

Отже, для формування та виконання програми розвитку туризму в Черкаській області необхідно враховувати як стратегічні плани розвитку України в цілому, її регіонів, так і особливості та пріоритети окремих адміністративно-територіальних одиниць; впроваджувати сучасні інноваційні моделі аналізу для оперативного та стратегічного визначення слабких і сильних сторін, перспективних напрямів і тих, що можуть гальмувати прогрес у розвитку туристичного сегменту економіки регіону. Комплексність і системність у підході до формування відповідних програм розвитку туризму мають стати базовими щодо подальшого виконання стратегічних планів на Черкащині.

Список використаних джерел

1. Про туризм: Закон України від 15 верес. 1995 р. зі змінами та доп. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.03.2021).
2. Потрібно розробити державну програму розвитку туризму в Україні на наступні три-чотири роки. 9 черв. 2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/potribno-rozrobiti-derzhavnu-programu-rozvitku-turizmu-v-ukr-61549> (дата звернення: 02.03.2021).
3. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року у 2018 році: Наказ М-ва екон. розвитку і торгівлі України від 28.12.2017 № 1902. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1902731-17/print> (дата звернення: 02.03.2021).
4. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 берез. 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80/print> (дата звернення: 20.03.2021).
5. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 серп. 2013 р. № 638-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/246640434> (дата звернення: 02.03.2021).
6. МКІП розпочинає підготовку Плану заходів з розвитку туризму та курортів у 2021 році. URL: <http://mkip.gov.ua/content/mkip-rozpochinae-pidgotovku-planu-zahodiv-z-rozvitku-turizmu-ta-kurortiv-u-2021-roci.html> (дата звернення: 20.03.2021).
7. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017. 153 с.
8. Ахмедова О. О. Можливості використання світового досвіду державного регулювання у сфері туризму в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління.* 2016. № 1. С. 32–37.
9. Бриль К. Г. Місце стратегічних пріоритетів розвитку у підвищенні інвестиційної привабливості туристичної галузі. *Інвестиції: практика та досвід.* 2015. № 10. С. 14–18.
10. Величко Л. Ю. Передовий світовий досвід державної підтримки розвитку туризму: уроки для України. Правові, управлінські та економічні аспекти трансформації сучасного громадянського суспільства: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 берез. 2016 р.): у 2 ч. Київ. ВЦ КНУКіМ, 2016. Ч. I. С. 598–600.
11. Коржилов Л. І. Формування основних напрямків державної підтримки розвитку туристичної галузі України: дис... к.е.н.: 08.00.03. Харків: Харк. нац. екон. ун-т ім. Семена Кузнеця, 2015. 227 с.
12. Мельниченко О. А., Величко Л. Ю. Сучасні концепції державного регулювання розвитку індустрії туризму. *Державне будівництво.* 2015. № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2015-2/doc/2/02.pdf> (дата звернення: 07.03.2021).
13. Черкаська обласна рада. Перелік обласних програм, які перебувають на контролі в обласній раді станом на 19.02.2021. URL: <https://www.oblrada.gov.ua/oblasn-programi> (дата звернення: 20.03.2021).
14. Туроператори області готові показати невідому Черкащину. 13.04.2017. URL: <https://chornobay-rda.gov.ua/news/09-46-55-14-04-2017/> (дата звернення: 20.03.2021).
15. Черкаська обласна державна адміністрація. Стратегія розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки. Черкаси, 2020. URL: strategy2027-ck.gov.ua (дата звернення: 07.03.2021).
16. Звіт за 2020 рік із проведення моніторингу виконання Плану реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2018–2020 роки: рішення обл. ради. URL: file:///C:/Users/HP/AppData/Local/Temp/Temp1_6_2.zip/6_2dod1.pdf (дата звернення: 20.03.2021).
17. Заворуєва О. С. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку туристичної галузі України. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/28_1_2018/46.pdf (дата звернення: 20.03.2021).
18. Гаврилюк А. М. Програмно-цільовий підхід до реалізації державної регіональної політики в сфері туризму в Україні: соціо-гуманітарний контекст. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 37–41.
19. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 6 листоп. 1998 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1997. № 24, ст. 170.
20. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 932. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF/print> (дата звернення: 19.03.2021).
21. Про План реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021–2023 роки: рішення обл. ради № 5-17/VIII від 19.02.2021. URL: <https://www.oblrada.gov.ua/oblasn-programi> (дата звернення: 20.03.2021).
22. Про Програму розвитку туризму Черкаської області на 2021–2025 роки: рішення обл. ради № 5-18/VIII від 19.02.2021. URL: <https://www.oblrada.gov.ua/oblasn-programi> (дата звернення: 20.03.2021).
23. Про Стратегію розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки: рішення обл. ради № 38-9/VII від 11.09.2020. URL: <https://www.oblrada.gov.ua/oblasn-programi> (дата звернення: 20.03.2021).

References

1. "On tourism": Law of Ukraine of Sept. 15, 1995 with changes and additions. ["Pro turyzm": Zakon Ukrayiny vid 15 veres. 1995 r. zi zminamy ta dop.], available at: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (accessed: March 14, 2021) [in Ukrainian].
2. "It is necessary to develop a state program for tourism development in Ukraine for the next three to four years". ["Potribno rozrobyty derzhavnu programu rozvytku turyzmu v Ukrayini na nastupni try-chootyry roky"], June 9, 2020, available at: <https://www.president.gov.ua/news/potribno-rozrobiti-derzhavnu-programu-rozvitku-turizmu-v-ukr-61549> (accessed: March 02, 2021) [in Ukrainian].
3. "On approval of the action plan for the implementation of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026 in 2018": Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated Dec. 28, 2017, no. 1902 ["Pro zatverdzhennya planu zahodiv z realizaciyi Strategiyi rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku u 2018 roci": Nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvytku i torgivli Ukrayiny vid Dec. 28, 2017 no. 1902], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1902731-17/print> (accessed: March 02, 2021) [in Ukrainian].
4. "On approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026": Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 16, 2017, no. 168-r ["Pro skhvalennya Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku": Rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 16 berez. 2017 r. no. 168-r], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80/print> (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].
5. "On approval of the Concept of the State target program of development of tourism and resorts on period until 2022": Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of Aug. 1, 2013, no. 638-r. ["Pro skhvalennya Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku": Rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 16 berez. 2017 r. no. 168-r], available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246640434> (accessed: March 02, 2021) [in Ukrainian].
6. "ICIP begins preparation of an Action Plan for the development of tourism and resorts in 2021" ["MKIP rozpochynaye pidgotovku Planu zahodiv z rozvytku turyzmu ta kurortiv u 2021 roci"], available at: <http://mkip.gov.ua/content/mkip-rozpochinae-pidgotovku-planu-zahodiv-z-rozvitku-turizmu-ta-kurortiv-u-2021-roci.html> (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].
7. Melnichenko, O. A., Shvedun, V. O. (2017), *Features of the development of tourism industry in Ukraine: monograph [Osoblyvosti rozvytku industriyi turyzmu v Ukrayini: monografiya]*, Vyd-vo NUTsZU, Kharkiv, 153 p. [in Ukrainian].
8. Ahmedova, O. O. (2016), "Opportunities to use the world experience of the state regulation in the field of tourism in Ukraine" ["Mozhlyvosti vykorystannya svitovogo dosvidu derzhavnogo reguluyvannya u sferi turyzmu v Ukrayini"], *Visnyk Nacionalnogo universytetu cyvilnogo zahystu Ukrayiny. Seriya: Derzhavne upravlinnya*, no. 1, pp. 32-37 [in Ukrainian].
9. Bryl, C. G. (2015), "The place of strategic development priorities in increasing investment attractiveness of the tourism industry" ["Misce strategichnyh priorytetiv rozvytku u pidvyshhenni investycijnoyi pryvablyvosti turystychnoyi galuzi"], *Investyciyi: praktyka ta dosvid*, no. 10. pp. 14-18 [in Ukrainian].
10. Velychko, L. Yu. (2016), "Best international experience of state support for tourism development: lessons for Ukraine" ["Peredovyj svitovyj dosvid derzhavnoyi pidtrymky rozvytku turyzmu: uroky dlya Ukrayiny"]. *Legal, Managerial and Economic Aspects of the Transformation of Modern Civil Society: Proc. of All-Ukr. Sci.-Pract. Conf. (Kyiv, Ukraine, March 25, 2016): in 2 parts, VC KNUKiM, Kyiv, 2016, Part I, pp. 598-600* [in Ukrainian].
11. Korzhylov, L. I. (2015), *Formation of the main directions of state support for the development of the tourism industry of Ukraine: Ph.D. thesis [Formuvannya osnovnyh napryamkiv derzhavnoyi pidtrymky rozvytku turystychnoyi galuzi Ukrayiny: dys... k.e.n.]*, Khark. nats. ekon. un-t im. Semena Kuznetsia, Kharkiv, 227 p. [in Ukrainian].
12. Melnychenko, O. A., Velychko, L. Yu. (2015), "Modern concepts of state regulation development of the tourism industry" ["Suchasni koncepciyi derzhavnogo reguluyvannya rozvytku industriyi turyzmu"], *Derzhavne budivnytstvo*, no. 2, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2015-2/doc/2/02.pdf> (accessed: March 07, 2021) [in Ukrainian].
13. Cherkasy Regional Council (2021), "The list of regional programs that are under control in the regional council as of Febr. 19, 2021" ["Perelik oblasnyh program, yaki perebuvaют na kontroli v oblasnij radi stanom na 19.02.2021"], available at: <https://www.oblrada.gov.ua/oblasn-programi> (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].
14. Chornobay District State Administration (2017), "Tour operators of the region are ready to show the unknown Cherkasy region" ["Turoperatory oblasti gotovi pokazaty nevidomu Cherkashhynu"], available at: <https://chornobay-rda.gov.ua/news/09-46-55-14-04-2017/> (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].

15. Cherkasy Regional State Administration (2020), "Development strategy of Cherkasy region for the period 2021-2027" ["Strategiya rozvytku Cherkaskoyi oblasti na period 2021-2027 roky"], available at: strategy2027-ck.gov.ua (accessed: March 07, 2021) [in Ukrainian].
16. Cherkasy Regional Council (2021), "Report for 2020 on monitoring the implementation of the Development Strategy Implementation Plan of Cherkasy region for the period 2018-2020" ["Zvit za 2020 rik iz provedennya monitoryngu vykonannya Planu realizaciyi Strategiyi rozvytku Cherkaskoyi oblasti na period 2018-2020 roky"]: Decision of the Regional Council, available at: file:///C:/Users/HP/AppData/Local/Temp/Temp1_6_2.zip/6_2dod1.pdf (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].
17. Zavorueva, O. S. (2018), "Organizational and economic mechanism for ensuring the development of the tourism industry of Ukraine" ["Organizacijno-ekonomichnyj mehanizm zabezpechennya rozvytku turystychnoyi galuzi Ukrayiny"], available at: http://bses.in.ua/journals/2018/28_1_2018/46.pdf (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].
18. Gavrylyuk, A. M. (2019), "Program-targeted approach to the implementation of state regional policy in the field of tourism in Ukraine: socio-humanitarian context" ["Programno-cilovyj pidhid do realizaciyi derzhavnoyi regionalnoyi polityky v sferi turyzmu v Ukrayini: socio-gumanitarnyj kontekst"], *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, vol. 30 (69), no. 3, pp. 37-41 [in Ukrainian].
19. "On local self-government in Ukraine": Law of Ukraine ["Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini": Zakon Ukrainy] (1997) dated Nov. 6, 1998, no. 280/97-VR, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 24, art. 170 [in Ukrainian].
20. "On the statement of the Order of development of regional strategies of development and plans of measures on their realization, and also carrying out of monitoring and an estimation of efficiency of realization of the specified regional strategies and plans of measures": Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of Nov. 11, 2015, no. 932 ["Pro zatverdzhennya Poryadku rozroblennya regionalnyh strategij rozvytku i planiv zahodiv z yih realizaciyi, a takozh provedennya monitoryngu ta ocinky rezultatyvnosti realizaciyi zaznachenyh regionalnyh strategij i planiv zahodiv": Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 11.11.2015 no. 932], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015%D0%BF/print> (accessed: March 19, 2021) [in Ukrainian].
21. "On the Plan of implementation of the Strategy of the development of Cherkasy region for the period of 2021-2023": Decision of Regional Council ["Pro Plan realizaciyi Strategiyi rozvytku Cherkaskoyi oblasti na period 2021-2023 roky": rishennia obl. rady] dated Febr. 19, 2021, no. 5-17/VIII, available at: <https://www.oblrada.gov.ua/oblasn-programi> (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].
22. "On the Program of tourism development of Cherkasy region for 2021-2025": Decision of Regional Council ["Pro Programu rozvytku turyzmu Cherkaskoyi oblasti na 2021-2025 roky": rishennia obl. rady] dated Febr. 19, 2021, no. 5-18/VIII, available at: <https://www.oblrada.gov.ua/oblasn-programi> (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].
23. "On the Development Strategy of Cherkasy region for the period 2021-2027": Decision of Regional Council ["Pro Strategiyu rozvytku Cherkaskoyi oblasti na period 2021-2027 roky"]: rishennia obl. rady dated of Sept. 11, 2020, no. 38-9/VII, available at: <https://www.oblrada.gov.ua/oblasn-programi> (accessed: March 20, 2021) [in Ukrainian].

I. V. Herman

CURRENT ISSUES OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF THE TOURISM DEVELOPMENT PROGRAM IN CHERKASY REGION

Peculiarities of formation of program tasks of tourism development in Cherkasy region are investigated. The analysis of indicators for compiling and determining the results of the implementation of tourism development programs in Ukraine for a number of years is carried out. The main directions of tourism development in current business conditions are highlighted. The topical issues of formation and implementation of the program of tourism development in Cherkasy region are determined taking into account the influence of a complex of factors, in particular those of economic, ecological, social character.

It is substantiated that in the basis of formation of program tasks for the purpose of assistance to the development of tourism in Cherkasy region it is necessary to consider strategic plans of development both of Ukraine as a whole, its regions, and features and priorities of separate administrative-territorial communities.

Emphasis is placed on the need to develop appropriate identifiers and indicators to characterize individual general indicators of tourism development in the respective territories, cluster units and to form a single base of potential and actual subject-object units of the tourism segment of the region's economy.

To this end, the article proposes a model for the formation of criteria for assessing the objectivity of the formation of strategic regional objectives in the field of tourism and the results of program tasks in the tourism segment of the region's economy.

The analysis of methodology of the formation of program tasks at the state level and criteria of taking into account obligatory indicators of an estimation of their performance on the basis of the achievement of corresponding qualitative and quantitative indicators both at the all-Ukrainian, and at regional level is carried out.

Proposals are made to improve the procedure taking into account the interests of local governments, administrative-territorial communities and professional public associations in the direction of improving adaptive program indicators for tourism development.

Keywords: *economic indicators, development program, region, recreational area, tourism, Cherkasy region.*

Стаття надійшла до редакції 14.05.2021

Прийнято 18.05.2021

DOI 10.24025/2306-4420.61.2021.234523

Герман І. В., старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Черкаський державний технологічний університет

e-mail: Iherman75@ukr.net

Herman I. V., Senior Lecturer at the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Cherkasy State Technological University